

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ
УКРАЇНИ

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

ISSN 0130-2655

КРИМІНАЛІСТИКА

судова
експертиза

2020

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

КРИМІНАЛІСТИКА І СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Міжвідомчий
науково-методичний збірник

Заснований у 1964 році

Видається один раз на рік

Випуск 65

**Київ
2020**

Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д.В. Журавльов (голов. ред.) та ін. – К., 2020. – Вип. 65. – 800 с.

Міжвідомчий науково-методичний збірник «Криміналістика і судова експертиза» – вітчизняне, наукове, юридичне, інформаційне видання, включене до Переліку наукових фахових видань України, що видається один раз на рік, друкується змішаними мовами: українською, російською, англійською та розповсюджується на території держави та за її кордоном.

У збірнику відображені підсумки наукових досліджень в області теорії та історії судової експертизи, розробок та вдосконалення методик різних видів судово-експертних досліджень. Розглянуто актуальні питання слідчої тактики та методики розслідування злочинів.

Для судових експертів, працівників органів досудового розслідування, суддів, викладачів, студентів, аспірантів юридичних і медичних вищих навчальних закладів.

Видання внесено до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук: наказ Міністерства освіти і науки України від 22.12.2016 № 1604

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ № 22032-11932ПР

Зареєстровано на платформах:

«Наукова періодика України», «Index Copernicus», Ulrich'sPeriodicals, ERICH PLUS, «Google Scholar»; присвоєний ідентифікатор міжнародного стандарту

DOI (digital object identifier)

Редакційна колегія:

Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.), В. П. Колонюк (відповід. секретар), Т. В. Будко, О. П. Ващук, Т. Д. Голікова, О. С. Дніпров, А. В. Доровських, В. Г. Дрозд, Ю. Б. Ірхін, О. С. Катарага, М. В. Колеснікова, О. О. Косиця, П. М. Куликов, М. П. Молибога, Г. Мозурайтіс, Н. В. Нестор, А. Н. Овсепян, В. Л. Ортинський, П. Д. Петренко, О. О. Посільський, К. П. Проскура, О. В. Сачко, А. В. Столітній, В. В. Тіщенко, М. Ченторіцка, Ю. В. Чижмарь, К. І. Чижмарь, О. С. Юнін.

Матеріали в збірнику подаються в авторській редакції

Адреса головної організації:
03057, м. Київ, вул. Смоленська, 6
Тел./факс: 200-29-11, 200-29-29

© Київський НДІСЕ, 2020

Вже 107 років працівники Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, як одного з провідних національних експертних державних установ, проводять експертні дослідження, використовуючи позитивний досвід, досягнення та новації як власні, так і інших фахівців, у тому числі, іноземних, чим сприяють становленню об'єктивної істини у процесі доказування.

Разом із тим, запорукою ефективного судово-експертного забезпечення правосуддя є й науково-дослідна діяльність інституту, що також покликана сприяти реалізації завдань процесуального законодавства. Приймаючи до уваги, що сучасний розвиток у галузі судово-експертної діяльності має відповідати правовим запитам суспільства та ідеї верховенства права, експерти та наукові співробітники інституту поряд із дослідженням різноманітних речових доказів вносять вагомий внесок в удосконалення методик проведення експертиз.

Досягненням на науковій ниві інституту є, зокрема, запровадження за нашою ініціативою проведення з 2019 року щорічної міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу» та видання навчального посібника «Судові експертизи в процесуальному праві України».

Серед наукових досягнень установи також варто відзначити здобуття наприкінці минулого року заступником директора інституту з наукової роботи Н. В. Нестор наукового ступеня доктора юридичних наук, старшим судовим експертом М. О. Поленіковим – ступеня кандидата економічних наук, а в цьому році – здобуття судовим експертом К. В. Педько наукового ступеня кандидата психологічних наук. Це є визначною подією для установи в цілому, так як питання наукової діяльності є одним із двох її основних напрямків діяльності. Тож щиро вітаємо та бажаємо працівникам закладу успішного втілення всіх задумів у подальших наукових пошуках!

Крім того, багаторічний унікальний досвід функціонування інституту, зокрема, його системна науково-дослідна робота щорічно узагальнюється та вже 56 років поспіль висвітлюється у міжвідомчому науково-методичному збірнику «Криміналістика і судова експертиза», на сторінках якого публікуються матеріали з актуальних питань криміналістики, судової експертизи та кримінального процесу, а також погляди експертів, провідних учених, практикуючих юристів, адвокатів, працівників органів правопорядку не лише вітчизняних, але й інших країн світу.

Вашій увазі пропонується черговий 65-ий випуск збірника «Криміналістика і судова експертиза», який доповнено новим розділом «Експертна та адвокатська практика». Привертає увагу низка висвітлених у випуску цікавих робіт вітчизняних науковців і практиків, як то: «Експертне дослідження з визначення ринкової вартості судноплавних засобів та їх складових»; «Наслідки ухилення від участі в експертизі в цивільному судочинстві: практичний аспект»; «Електронний сегмент в кримінальному процесуальному законодавстві Литовської республіки»; «Процеси діджиталізації і криміналістика: ретроспективний аналіз»; «Практика

evaluation of old printed books are still relevant in the study of book publications by forensic experts dealing with art.

The compilation and description of Slavic editions is of great importance both in terms of cultural studies, history, linguistics, engraving, and in terms of the accumulation of some basis for the comparative study of ancient books in forensic studies of ancient printed matter.

Therefore, for completeness, comprehensiveness and objectivity of expert research in forensic and expert examination of ancient printed editions of Cyrillic printing, the use of the didactic, cultural and bibliographic material of several generations of leading scientists is of great importance.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.66>

УДК 343.98

Інна Юрїївна Поліщук
доктор філософії в галузі права (PhD in Law)
начальник відділу економічних досліджень

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1104-6624>

E-mail: assolinn@ukr.net

*ВСП ДП «Інформаційні судові системи»
«Центр судової експертизи та експертних досліджень»
Державної судової адміністрації України*

Віктор Петрович Колонюк
кандидат юридичних наук, доцент,
учений секретар

E-mail: nauka@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПІДРОБКИ ТВОРУ МИСТЕЦТВА

На основі дослідження було розкрито поняття підробки твору мистецтва та його основні ознаки, сформовано авторське визначення підробки твору мистецтва, якою є матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, автор (виробник) та/або час і місце створення (виготовлення) якого, не відповідає дійсності, але видавалось за таке, при цьому це спростовано доказами, які не викликають сумнів – проведено комплексну мистецтвознавчо-техніко-технологічну експертизу та дослідження автентичності провенансу (історії володіння).

Ключові слова: твір мистецтва, атрибуція, оригінал, гравюра, копія, репліка, повторення, варіант, похідний твір, апропріація, підробка.

Послугуючись відомим висловом «Життя коротке, мистецтво вічне» (лат. – *Vita brevis, ars longa*) зауважимо, що разом з мистецтвом вічними є і його хвороби. Так само, як і Т. Мунтян, нас вражає своєю актуальністю думка з журнальної статті кінця XIX ст.: «Искусство подвержено своего рода внутренней, органической болезни, которая от времени до времени обнаруживается в виде какого-либо нарыва, и тогда о ней начинает говорить весь свет. Недуг этот – «фальсификация» [1, с. 161].

Не менш важливим у цих питаннях є й визначення понятійного апарату підробок на котрому ґрунтуються, як і експертні дослідження, так і розслідування в цілому, зважаючи на багатогранність творів мистецтва. Саме тому визначення основоположних понять є важливим.

Дослідженням питання підробок творів мистецтва у різні часи займалися вітчизняні та зарубіжні дослідники, науковці у числі яких: Адріан Дармон (Adrian Darmon) [2], Айрін Пейрано (Irene Peirano) [3, с. 322], Григорій Козлов [4, с. 336], Марія Тереза Гонсалвес (Maria Teresa Gonçalves) [5, с. 192], Ной Чарні (Noah Charney) [6, с. 295], Олена Штефан [7, с. 7-24], Роберт Шор (Robert Shore) [8, с. 186], Тьєрі Ленеїн (Thierry Lenain) [9, с. 384], Філіп Гук (Philip Hook) [10, с. 328] та ін.

Метою статті є визначення поняття *підробки* твору мистецтва, його основних ознак. Поставлена мета передбачає розв'язання цілої низки конкретних завдань, тому ми послідовно розглянемо: визначення атрибуції, поняття оригіналу та різні рівні поняття «копія», наслідування і, в кінці, зосередимось на підробці та типах фальсифікації творів мистецтва.

Загальновідомо, що під *атрибуцією* розуміють визначення достовірності, автентичності художнього твору, його автора, місця й часу створення; достовірність, автентичність [11, с. 668].

Атрибуцію можна розглядати на кількох рівнях. Це і наукова галузь, і комплекс досліджень, і метод. Наразі атрибуція як наукова галузь перебуває у стані становлення та бурхливого розвитку. Особливо це стосується апаратних методик, пов'язаних із дослідженням новітніми методами.

Розрізняють види атрибуції за категоріями творів мистецтва, оскільки під час атрибуції різних об'єктів є свої особливості використання тих чи інших методів. Так, виокремлюють наступні типи: атрибуцію ікон; атрибуцію літературних пам'яток; атрибуцію ювелірних прикрас; атрибуцію музичних інструментів тощо. Спільним для процесу атрибуції є використання криміналістичних методів, зокрема дактилоскопії.

Також важливим додатком до атрибуції стала «*епіграфіка*» – допоміжна історична та філологічна дисципліна, що вивчає стародавні написи на всіх відомих матеріалах (камінь, дерево, смуга зі свинцю, бронза, папір, кераміка, текстиль, живопис тощо). За начерком літер, їх характером, відповідністю місцевому діалекту, відповідністю мовним реформам можливе досить точне визначення регіону створення документу, картини та часовий проміжок їх виникнення.

Окрім цього надзвичайно важливою складовою атрибуції, яка використовується майже для всіх творів мистецтва є *історичні дослідження*.

Як зазначається у вільній енциклопедії, історія атрибуції, наприклад, голландських картин, починається з XVII ст. Саме тоді Голландія пережила справжній розквіт національного образотворчого мистецтва. Водночас, картини, що приходили на продаж, підлягали експертизі. До таких досліджень залучали як знавців мистецтва, так і відомих місцевих художників. Живим майстрам було легше розпізнавати твори колеги, бо вони могли бути знайомими чи володіли їх творами. По закінченню експертизи давали письмове свідоцтво (сертифікат). Відомі експерти середини XVII ст. – Рембрандт, Бартоломеус ван дер Гелст, Симон Люттігейс, Філіпс Конінк, Ян Вермер, Віллем Калф.

Нащадки опинились у складнішому становищі, бо не знали живих майстрів минулого, а мали справи як з оригіналами, так і з продукцією майстерні. Частку картин учнів та помічників голова майстерні підписував власноруч. Так робили Рембрандт, Антоніс ван Дейк, низка другорядних майстрів тощо. Ще заплутанішою ставала проблема з авторськими варіантами однієї і тієї ж картини, талановитими копіями інших художників, умисними підробками.

Отже, визначившись із атрибуцією послідовним є перехід до понять «оригінал» та «копія».

Оригіналом називають те, що є основою для відтворення, копіювання і переробки. В українському тлумачному словнику подаються наступні приклади для розуміння цього терміну: «Цей документ ворога варто опублікувати в газетах, а *оригінал* зберегти для музею (Кучер, Чорноморці, 1956); В колекції Меженка є багато нотних.. записів на тексти творів Кобзаря, зокрема *оригінал* рукопису кантати М. В. Лисенка «Б'ють пороги» (Вітч., 3, 1964)» [12, с. 744].

У радянському словнику образотворчого мистецтва *оригінал* (від лат. *originalis* – початковий) визначається «як справжній художній твір на відміну від підробки, копії або репродукції» [13, с. 110]. Термін «оригінал», вказується у словнику, служить і для позначення художнього твору який був зразком для копії. Отже, у цьому сенсі слова, оригіналом може бути будь-який, у тому числі і несправжній витвір. Отже, треба розрізнати тлумачення слова «оригінал» у таких випадках.

У законодавстві термін оригінал не визначено, однак, він певним чином замінений іншим словосполученням – «*матеріальний об'єкт, в якому втілено твір*». Тому, з точки зору, представників мистецтва, де всі розуміють що таке «оригінал», законодавство здається незрозумілим і заплутаним. Але, законодавець використовує термін *твір* і аксіоматично вважає, що матеріальний об'єкт в якому цей твір втілено вперше і є оригіналом. При цьому, термін *твір* не визначається, але надаються тлумачення його різновидів, зокрема:

твір архітектури – твір у галузі мистецтва спорудження будівель і ландшафтних утворень (креслення, ескізи, моделі, збудовані будівлі та споруди, парки, плани населених пунктів тощо);

твір образотворчого мистецтва – скульптура, картина, малюнок, гравюра, літографія, твір художнього (у тому числі сценічного) дизайну тощо;

твір ужиткового мистецтва – твір мистецтва, в тому числі твір художнього промислу, створений ручним або промисловим способом для користування у побуті або перенесений на предмети такого користування [14].

Також, не менш важливим є і те, що у законодавстві визначено, хто такий *автор* – фізична особа, яка своєю творчою працею створила твір [14].

За таких обставин, описана вище ситуація, де художник підписує власноручно картину свого учня, а при атрибуції це не зазначається, ставить під сумнів, що цей твір є оригіналом...

Разом з тим, підробкою таку картину також важко назвати, оскільки виходить, що підробку «під себе» створив сам митець, підписавши її, хоча автором є його учень. У таких ситуаціях процес атрибуції є надзвичайно важливим, оскільки вартість творів руки «відомого майстра» або «його майстерні» чи «учнів» відрізняється у рази.

У цьому контексті заслуговує на увагу положення статті 12 Закону України «Про авторське і суміжні права», де законодавець розділяє авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір (оригінал):

«1. Авторське право і право власності на матеріальний об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. Відчуження матеріального об'єкта, в якому втілено твір, не означає відчуження авторського права і навпаки.

2. Власникові матеріального об'єкта, в якому втілено оригінал твору образотворчого мистецтва чи архітектури, не дозволяється руйнувати цей об'єкт без попереднього пропонування його авторові твору за ціну, що не перевищує вартості матеріалів, витрачених на його створення. Якщо збереження об'єкта, в якому втілено оригінал твору, є неможливим, власник матеріального об'єкта, в якому виражено оригінал твору, повинен дозволити авторові зробити копію твору у відповідній формі, а якщо це стосується архітектурної споруди – фотографії твору» [14].

Таким чином, доходимо абсолютно логічного висновку, що оригінал завжди існує у *одному екземплярі!*

До слова, навіть наведемо вдалий жарт: «В нашем музее, – сказал директор, – имеется два черепа Александра Македонского. Один – принадлежал ему в детстве, другой – когда он достиг мировой славы» [7].

Однак, не завжди це так...наприклад, коли йде мова про так зване *тиражне мистецтво*, зокрема, гравюру.

Простими словами, *гравюра* – це і метод, і художній твір. У побуті гравюрою називають будь-який твір, створений за допомогою прорізування або видряпування на твердій поверхні. Також гравюрою є будь-який друкований відбиток із пластини або каменю, де малюнок або вирізаний, або виконаний спеціальним методом фарбою.

Таким чином, до винаходу копіювальних апаратів, гравюра була наймовірно популярна, оскільки дозволяє випустити роботу художника певним тиражем. Із однієї вихідної пластини можна отримати багато відбитків, тому гравюра була інструментом популяризації художника.

Отже, як правильно відповісти, що є *оригіналом* у гравюрі? Який саме матеріальний об'єкт, у якому втілено твір є оригінальним?

Заслуговує на увагу відповідь на це питання, яку дала в інтерв'ю журналу *Vogue.ua* українська мистецтвознавиця та фахівчиня аукціонного дому «Золотое сечение» Світлана Старостенко: «Люди часто запитують: гравюра – це оригінал або копія? Або ж це авторська копія? Я зустрічала на наших виставках гостей, які покидали галерею розчарованими, – мовляв, це надруковано, отже, це підробка (копія, репродукція, потрібне підкреслити). Даремно: гравюра – це не копія. Скільки б відтворень однієї роботи не зробив автор або авторизована інституція з його участю або без, вже після смерті автора, – все роботи оригінальні. Кожен відбиток, яким би масштабним би не був тираж, є оригіналом. І крапка.

Друга за популярністю думка, що тиражні твори – це репродукція. І знову невірно. Репродукція – це безконтрольне відтворення художніх творів ким завгодно і в необмежених кількостях. Але навіть найдаліша репродукція не має нічого спільного з мистецтвом, бо її не торкалася рука автора, художника. З гравюрою все інакше: відбиток зроблений з авторської плити або каменю, на якому і зображення, і авторський підпис були нанесені самим художником» [15].

Отже, за словами Світлани Старостенко, у гравюрі буде оригіналом, по-перше, матеріальний об'єкт з якого виконуються відбитки – *кліше*, по-друге, *всі відбитки виконані з нього* (і ті, що підписані автором, і ті, які без такого підпису, і навіть ті, які виготовили інші особи, але головне щоб з оригінального відтиску). Тобто, фактично, це теж саме, що вважати оригіналом весь тираж якоїсь давньої книги надрукованої у видавництві. Варто зазначити, що з точки зору, культурної або історичної цінності, це виправдано.

Але, фактично, з точки зору авторського права, це все ж таки буде *примірником твору*, що за визначенням закону є «копією твору, виконаною у будь-якій матеріальній формі» [14].

При цьому, закон дає визначення і *репрографічному відтворенню (репродукуванню)* – факсимільне відтворення у будь-якому розмірі оригіналу письмового чи іншого графічного твору або його примірника шляхом фотокопіювання або іншими подібними способами, крім запису в електронній (у тому числі цифровій), оптичній чи іншій формі, яку зчитує комп'ютер [14].

Отже, спробуймо вирішити наступну задачу. Відомо, що у Франції тридцять вісім років поспіль, починаючи з 1946 року, виходив журнал про мистецтво *Derriere Le Miroir*. Дивно, але факт: прижиттєві оригінальні кольорові літографії Пікассо, Шагала, Міро, Кандінського були вкладишем у цей журнал. Іноді в одному випуску було п'ять-шість таких додатків! Тираж одного журналу складає одну тисячу п'ятсот екземплярів, і зараз деякі з цих додатків до знаменитого журналу можна зустріти на аукціонах [15].

Виникає питання, чи може юридично вважатись оригіналом кожен з однієї тисячі п'ятисот екземплярів літографій цих видатних художників, враховуючи, що навряд чи вони власноруч їх виготовляли і підписували. Чи не буде зазначення в описі лоту на аукціоні до такого примірника *оригінал* фальсифікацією?

На нашу думку, такі терміни необхідно використовувати з обережністю, та в окремих документах (договорах на купівлю) виписувати, що саме

мається на увазі. Наприклад, як у випадку із задачею вище, зазначати, що гравюра є репродукційною...

Справа в тому, що у минулому, власне, технічна частина гравіювальної роботи нерідко виконувалася майстрами, які на ній спеціалізувалися. Гравюра називається *оригінальною*, якщо вона цілком, включаючи всю обробку дошки, виконана самим художником. Репродукційна гравюра, що з'явилася в Європі у XV-XVI ст. відтворює зазвичай живопис з досить різним ступенем повноти і точності.

На старих гравюрах зустрічаються такі короткі позначення виконавців: для автора відтвореного оригіналу – «*pinx*», «*pinxit*» – написав, зобразив; для рисувальника – «*del*» (*delineavit*) замалював; для гравера – «*sc*» (*sculpsit*) вирізав; для друкаря – «*imp*» (*impressit*) або «*exc*» (*excudit*) – виготовив, виконав [13].

Мистецтвознавче поняття *копії* (від лат. *sortia* – множинність) характеризується повтором певного художнього твору, виконаного автором або іншим художником. Копія точно відтворює манеру художника, розмір, техніку, колорит, композиційну побуду оригіналу [16, с. 52].

Разом з тим, на практиці, цей термін застосовується до творів вкрай різних властивостей і достоїнств. Варто зауважити, що копія, виконана автором оригіналу, часто носить спеціальну назву *дублет*, *репліка* або *повторення* [13].

Дублет (франц. *doublet*; від *double* – подвійний) – другий примірник художнього твору (тотожний з першим), зокрема, авторська копія, котра повністю збігається з оригіналом [13]. Зрозуміло, що з точки зору трасології певного збігу бути не може, митець, навіть яким би майстерним не був не зможе зробити повтор, у якому криміналіст би не знайшов відмінність. Тому, фразу «повністю збігається з оригіналом» використовують не буквально.

Синонімом дублету є *повторення*, котрим в образотворчому мистецтві також називають авторську копію. Водночас, іноді повторення може відступати від оригіналу в другорядних деталях художнього твору, а також виконуватись у меншому розмірі.

Не слід забувати і про третій синонім, яким називають авторські копії – *репліка* (франц. *Réplique*). Вони також є авторськими копіями художніх творів, але відрізняються від оригіналу розмірами, і як повторення, репліка може видозмінювати другорядні деталі оригіналу.

Інша справа з поняттям *варіант* (франц. *Variante*, від лат. *varions* *змінюється*), яке в образотворчому мистецтві позначає подібний художній твір того ж автора на ту ж тему. Варіант повторює основний задум відповідної йому роботи, але може істотно відрізнитися від неї у вираженні цього задуму.

У контексті цього, мистецтвознавче поняття *варіант*, найбільш подібне до закріпленого в законі терміну *похідний твір*, що є творчою переробкою іншого існуючого твору без завдання шкоди його охороні [14].

Одна справа, коли варіанти виконує автор оригіналу, зовсім інша, коли йде мова про *наслідування*, *апроприацію* та *пастіші*, в яких є відсилка на вже існуючі твори.

Для описання заявлених явищ не вистачить і дисертаційного дослідження, а не те, що наукової статті. Тому ми лише окреслимо їх поняття, оскільки недоречно розглядати питання підробок творів мистецтва не визначившись з такими напрямоутворюючими категоріями.

У загальному розумінні *наслідування* це процес, завдяки якому один об'єкт набуває властивості іншого, тобто наслідує властивість іншого об'єкта при цьому у нього з'являються риси характерні тільки для нього самого.

Мистецтво *апропріації* (лат. *appropriatio* – *засвоєння, привласнення*) ставить питання щодо оригінальності, автентичності та авторства, і належить до давньої модерністської традиції мистецтва, яке задається питанням природи мистецтва.

Художники-апропріатори перебували під впливом есе 1934 року німецького філософа Вальтера Беньяміна «*Твір мистецтва в епоху його технічної відтворюваності*», а також користувалися підтримкою американської критикознавиці Розалінди Краус [17]. Таким чином поняття *апропріації* використовується переважно в критиці, що відноситься до більш-менш прямого використання у творах мистецтва реальних предметів або інших, вже існуючих творів мистецтва.

При цьому коріння наслідування та апропріації сягає до такої філософської категорії як *мімесис* (грец. *μίμησις* – *подоба, відтворення, наслідування*) – одного з основних принципів естетики, в найзагальнішому сенсі – наслідування мистецтва дійсності. Зокрема, у «Поетиці» Аристотеля художню творчість (поезис), визначено як імітацію (мімесис) дії (праксис).

Далі з'ясуємо, що розуміється під *пастишем* (від італ. *pasticcio* – *паштет*). Пастиш це один з центральних художніх прийомів постмодернізму, який характеризується сумішшю різних імітацій мистецтва минулого. Таке початкове значення цього терміна, що виник у Франції в кінці XVII ст.

У XVIII ст. пастиш придбав смисловий відтінок *плагіату* і став позначати твори, що імітують чужий художній стиль.

В кінці XIX ст. термін набув іронічне звучання: пастиш це – «передражнювання» літературного, музичного, живописного твору; це «ігрова критика» пародійного характеру.

У XX ст. пастиш дистанціюється від понять *плагіату* та *підробки* і знаходить своє сучасне значення: *свідомо деформована копія*, що акцентує ті або інші риси оригіналу. Іронізм пастишу доступний лише знавцям першоджерел. Об'єктами пастишу є сюжети, авторський стиль, художні течії і школи. Пастиш може характеризувати як артефакт в цілому, так і бути інкрустованим у твір іншого жанру [18, с. 258].

На перший погляд, може здаватися, що пастиш є *пародією*, термін якої законодавець визначив як творчу переробку іншого правомірно оприлюдненого твору або його частини, що за своїм змістом має комічний, сатиричний характер або спрямовується на висміювання певних подій або осіб [14]. Але, пастиш на відміну від пародії, не стільки висміює, скільки пошановує оригінал. Тому на наш погляд, можна стверджувати, що пастиш у деякому розумінні є синонімом «оммажу». *Оммаж* (від фр. *hommage* –

вдячність, шана, повага) в мистецтві – це твір-наслідування, у тому числі жест поваги іншому художнику, музиканту і т. ін.

З'ясувавши основні необхідні терміни, прийшов час перейти і до поняття *підробки* твору мистецтва.

Ной Чарні пише, що такі терміни, як «*фальшивка*» і «*підробка*», нерідко взаємозамінні при характеристиці сумнівних творів мистецтва, але значення у них різні. «Якщо дати найпростіше визначення, *підробка* – це предмет, зроблений як масова шахрайська імітація чогось, в той час як *фальшивка* – це оригінальна річ, яка певним чином була змінена, наприклад, картина з фальсифікованим підписом» [6, с. 16]. Разом із тим, байдуже чи йде в суді мова про фальшивку або про підробку, в обох випадках було скоєно злочин. При цьому, якщо звинувачують художника, який виготовив підробку, справа зазвичай пов'язана з шахрайством.

Російські мистецтвознавиці Е. М. Гурьянова та Н. Г. Рощина, надаючи визначення підробкам творів мистецтва зазначають, що їх метою є отримання вигоди шляхом обману [19, с. 69]. Того ж висновку доходить і їх колега С. А. Фіногенова вказуючи, що під фальсифікацією творів мистецтва розуміється виготовлення підроблених предметів живопису та творів декоративно-прикладного мистецтва та їх продаж з метою отримання матеріальної вигоди [20, с. 116].

Але необхідно, враховувати, що крім навмисного шахрайства, є багато некримінальних причин, через які твір мистецтва може бути приписано не його справжньому автору (помилкова атрибуція), що іноді йде на користь його власникові.

Не слід забувати, що молоді художники завжди навчалися своєму ремеслу, копіюючи чужі твори. Копіювання або імітація стилю іншого художника – злочин тільки тоді, коли хтось намагається видати копію за оригінал. До того ж немає жодного законодавчого припису, котрий би зобов'язував творця підписувати свою роботу або називати своє ім'я. Якраз навпаки, у мистецтві поширена практика приховування свого імені та використання псевдонімів. Згідно з українським законодавством одним із особистих немайнових прав автора є забороняти під час публічного використання твору згадування свого імені, якщо він як автор твору бажає залишитись анонімом (п. 2 ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про авторське право і суміжні права») [14].

Саме тому існує багато різноманітних способів та прийомів створення підробки творів мистецтва дуже правдоподібно, а межа між шедевром і підробкою дуже тонка або навіть невидима.

Відомо, що для того аби було скоєно злочин, чому-небудь або комусь повинна бути завдана шкода. Наприклад, обдуреному покупцеві або репутації художника. За допомогою судової статистики Ной Чарні у «Мистецтві підробки» [6] виділив чотири основні категорії підробок творів мистецтва і обману у цій галузі.

Перша категорія – пряма підробка, що означає створення нового твору мистецтва, який претендує на те, що він нібито створений художником, чиє авторство може сприяти зростанню продажної ціни. Цей

метод вимагає від фальсифікатора максимуму старанності і вміння, адже треба створити щось таке, що може обдурити і експертів-аналітиків.

Друга категорія – фальшивка, тобто зміна справжнього витвору мистецтва або додавання до нього нових деталей з метою приписати його іншому автору або вкласти в нього новий зміст, щоб спровокувати зростання продажної ціни. Це дещо простіше, ніж пряма підробка, але тут, перш за все, необхідно придбати якийсь справжній твір.

Третю категорію представляють прийоми, пов'язані з походженням предметів мистецтва – провенансом. Здійснюється шахрайська комбінація, коли змінена документована історія твору підвищує його ціну.

У масових підробках найчастіше застосовуються наступні типи такого роду «приймів з провенансом».

По-перше, фальшивка чи підробка можуть бути виготовлені так, щоб відповідати реальному провенансу втраченого твору.

По-друге, підроблений або помилковий провенанс може бути поміщений в справжні архіви для того, щоб там його «виявив» вчений-дослідник.

По-третє, підробка може імітувати підготовчу роботу, наприклад, малюнок, до відомого оригіналу.

І, по-четверте, може бути придбана справжня робота, потім зроблена її копія, а реальний провенанс – використаний для підтвердження її автентичності.

До слова, саме тому вважається, що стосовно творів мистецтва не існує такого поняття, як «ідеальний провенанс».

Четверта категорія шахрайства пов'язана з помилковою атрибуцією оригінального твору. «Експерт» переконує потенційного покупця, що вартість твору вище, ніж насправді; або, навпаки, переконує потенційного продавця, що твір менш цінний. В останньому випадку дії кваліфікуються як злочин лише в тому випадку, якщо може бути доведено їх умисел.

У довершення зазначимо, що споконвічний поділ творів мистецтва на оригінали і підробки, як влучно висловився Григорій Бальцер, «чи не головна екзистенційна дихотомія арт-ринку» реальної ситуації не відображає [17]. Досить дискусійно, але цей фахівець у галузі мистецтва і предметів старовини вважає, що фактично «між точками А (на 100 % оригінал) і Z (на 100 % підробка) розташовується ще цілий широкий спектр відтінків – так зване сіре мистецтво. Скажу так: не все те оригінальна робота, що нею здається. І не все те підробка, що ні стовідсотковий оригінал» [17].

Отже, є всі підстави зробити висновок, що *підробкою твору мистецтва* є матеріальний об'єкт, у якому втілено твір, автор (виробник) та/або час і місце створення (виготовлення) якого не відповідає дійсності, але видавалось за таке, але це спростовано доказами, які не викликають сумнів – проведено комплексну мистецтвознавчо-техніко-технологічну експертизу і відповідні дослідження провенансу та історії володіння.

Перелік посилань

References

1. Мунтян Т. Н. Фаберже: подлинники и подделки. Атрибуция и экспертиза произведений искусства: сб. мат. 1-й науч. конф. / Гос. историко-культурный Музей-заповедник Московский Кремль», (Москва, 1995). Moscow, 1996. С. 161-167.
2. Adrian Darmon. A history of copies and forgeries. Artcult.com. URL : http://www.artcult.com/_Forgeries/Fiche/art-0-1011647.htm
3. Irene Peirano. The Rhetoric of the Roman Fake: Latin Pseudepigrapha in Context. Cambridge University Press. 2012. 322 p.
4. Козлов Г. Замах на мистецтво: арт-детектив / пер. з рос. С. Ушкалова. Київ: ArtHuss. 2018. 336 с. (Сер. UkrainianArtBook).
5. Gonçalves M. T. Fakes in Art. Dissertation to graduate PhD in Art Studies. 2013. 192 p.
6. Ной Чарни. Искусство подделки. Москва: Изд-во «Искусство-XXI век» рус. изд., 2018. 295 с.
7. Штефан О. Фальсифікація творів мистецтва. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2010. Вип. 1. С. 7-24.
8. Шор Роберт. Благай, кради і позичай. Митці проти оригінальності / Пер. з англ. Г. Лелів. Київ : ArtHuss, 2019. 186 с.
9. Thierry Lenain. Art Forgery: The History of a Modern Obsession. Reaktion Books.: 2012. 384 p.
10. Філіп Гук. Галерея пройдисвітів: Історія мистецтв й арт-дилерів / Пер. з англ. Л. Базь, П. Білак. Серія UkrainianArtBook. Київ : ArtHuss. 2019. 328 с.
11. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970-1980. Т. 1. 799 с.
1. Muntian, T. N. (1996). Faberge: originals and fakes. Attribution and examination of works of art: proceedings of the first scientific conferences (Moscow, 1995). The State Historical and Cultural Museum-Reserve "Moscow Kremlin". P. 161-167. (In Russian).
2. Adrian, Darmon. A history of copies and forgeries. Artcult.com. Retrieved from http://www.artcult.com/_Forgeries/Fiche/art-0-1011647.htm (In English).
3. Irene, Peirano. (2012). The Rhetoric of the Roman Fake: Latin Pseudepigrapha in Context. Cambridge University Press. 322 p. (In English).
4. Kozlov, H. (2018). Attempt at Art: Art Detective. UkrainianArtBook series. Kyiv: ArtHuss. 336 p. (In Ukrainian).
5. Gonçalves, M. T. (2013). Fakes in Art. Dissertation to graduate PhD in Art Studies. 192 p. (In English).
6. Noah, Charni. (2018). The art of fake. Moscow: "Art-XXI Century". 295 p. (In Russian).
7. Stefan, O. (2010). Falsification of works of mystery. Theory and practice of intellectual property. Volume 1, P. 7-24. (In Ukrainian).
8. Shore, Robert. (2019). Thank you, steal and borrow. Artists Against Originality. Kyiv: ArtHuss, 186 p. (In Ukrainian).
9. Thierry, Lenain. Art Forgery: The History of a Modern Obsession. Reaktion Books. 2012. 384 p. (In English).
10. Hook, Philip. (2019). Gallery of scraps: History of the arts and art dealers. Kyiv: ArtHuss. 328 p. (In Ukrainian).
11. Bilodid, I. K. (Ed.) (1970-1980). Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. /USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics. Kyiv: Naukova Dumka. Vol. 1. 799 p. (In Ukrainian).

12. *Словник української мови*: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970-1980. Т. 5. 840 с..

13. *Краткий словарь терминов изобразительного искусства / Академия художеств СССР. Научно-исследовательский институт теории и истории изобразительных искусств; под общ. ред. Г. Г. Обухова. Москва: Изд-во Сов. художник. 1961. 192 с.*

14. *Про авторське право і суміжні права*: Закон від 23.12.1993 № 3792-XII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.

15. *Что нужно знать о тиражном искусстве. Vogue.ua*. Киев. 27.02.2019. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/pochemu-tirazhnoe-iskusstvo-v-mode.html>

16. *Сотська Г., Шмельова Т.* Словник мистецьких термінів. Херсон: Вид-во «Стар», 2016. 52 С.

17. *Бальцер Г.* Пятьдесят оттенков серого искусства: как отличать подделки. Forbs.ru. Москва. 21.09.2018. URL: https://www.forbes.ru/forbeslife/366517-pyatdesyat-ottenkov-serogo-iskusstva-kak-otlichat-poddelki?_ga=2.99620894.147823761.1578129839-481739576.1578129839

18. *Лексикон неонклассики.* Художественно-эстетическая культура XX века; под ред. В. В. Бычкова. Москва: Изд-во: РОССПЕН. 2003. 606 С.

19. *Гурьянова Е. М., Рощина Н. Г.* Гениальная подделка шедевра в искусстве. *Вестник Томского государственного университета. Культурология и искусствоведение.* 2014. № 3. С. 68-69

20. *Финогенова С. А.* Установление подлинности произведений живописи. *Информационная безопасность регионов.* 2011. №1. С. 116-119.

12. *Bilodid, I. K. (Ed.) (1970-1980).* Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. /USSR Academy of Sciences. Institute of Linguistics. Kyiv: Naukova Dumka. Vol.

13. *Obukhov, G. G. (Ed.). (1961).* A Brief Dictionary of the Terms of Fine Arts / USSR Academy of Arts. Research Institute of Theory and History of Fine Arts. Moscow: Publishing house "Soviet artist". 192 p. (In Russian).

14. *Copyright and Related Rights: Law of December 23, 1993 No. 3792-XII.* Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>. (In Ukrainian).

15. *What you need to know about circulation art. Vogue.ua*. Kiev. 27.02.2019. Retrieved from <https://vogue.ua/article/culture/art/pochemu-tirazhnoe-iskusstvo-v-mode.html> (In Russian).

16. *Sotska, H., Shmeliova, T. (2016).* Dictionary of artistic terms. Kherson: Star 52 p. (In Ukrainian).

17. *Baltser, G. (2018).* Fifty shades of gray art: how to distinguish fakes. Forbs.ru. Moscow. Retrieved from https://www.forbes.ru/forbeslife/366517-pyatdesyat-ottenkov-serogo-iskusstva-kak-otlichat-poddelki?_ga=2.99620894.147823761.1578129839-481739576.1578129839 (In Russian).

18. *Bychkova, V. V. (2003).* The vocabulary of the non-classics. Artistic and aesthetic culture of the 20th century; Moscow: Publisher: ROSSPEN. 606 p. (In Russian).

19. *Gurianova, E. M., Roshchina, N. G. (2014).* The ingenious fake of a masterpiece in art. *Bulletin of Tomsk State University. Cultural studies and art history.* No 3. P. 68-69. (In Russian).

20. *Finohenova, S. A. (2011).* Authentication of painting. *Information security of the regions.* No1. P. 116-119. (In Russian).

К ВОПРОСУ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПОНЯТИЯ ПОДДЕЛКИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ ИСКУССТВА

И. Ю. Полищук
В. П. Колонюк

В статье последовательно рассматриваются основная терминология, связанная с подделкой произведений искусства. В частности, исследовано явление атрибуции, под которой понимают определения достоверности, подлинности художественного произведения, его автора, места и времени создания.

Исследуется понятие оригинала, которым, по общему правилу, называют то, что является основой для воспроизведения, копирования и переработки. При этом обращается внимание, что в украинском законодательстве этот термин (оригинал) не определен, но его можно отождествить со словосочетанием – «материальный объект, в котором воплощено произведение». Определено, что законодатель использует термин произведение и аксиоматически считает, что материальный объект, в котором это произведение воплощено впервые и является оригиналом. Констатировано, что законодатель не определяет понятие произведения, однако объясняет такие понятия как произведение архитектуры; произведение изобразительного искусства; произведение прикладного искусства. Резюмировано, что в этом контексте важно понимать разделение авторского права и права собственности на материальный объект, в котором воплощено произведение (оригинал). Освещена проблематика категории «оригинала» в гравюре.

Рассмотрены уровни понятия копии (дублет, реплика, повторение).

Установлено, что искусствоведческое понятие вариант, наиболее подобное к закреплённому в законе понятию производное произведение, являющееся творческой переработкой другого существующего произведения без нанесения вреда его охране. При этом, отделена ситуация, при которой варианты произведения выполняет автор оригинала, и когда речь идет о подражании, апроприации и пастише, в которых имеется отсылка на уже существующие произведения других лиц.

Выяснено, что кроме умышленного мошенничества, есть много некриминальных причин, по которым произведение искусства может быть приписано не его настоящему автору.

На основании проведенного исследования, предложено авторское определение подделки произведения искусства, которой является материальный объект. В нем воплощено произведение, автор (производитель) и / или время и место создания (изготовления) которого не соответствует действительности, но выдавалось за такое, причем это опровергнуто доказательствами, которые не вызывают сомнения – проведена комплексная искусствоведческо-технично-технологическая экспертиза, а также соответствующие исследования провенанса (истории владения).

Ключевые слова: произведение искусства, атрибуция, оригинал, гравюра, копия, реплика, повторение, вариант, производное произведение, апроприация, подделка.

Розділ 4. СУДОВА ІНЖЕНЕРНО-ТЕХНІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

<i>Шмерего О. Б.</i> Використання спеціальних знань при проведенні пожежно-технічних експертиз та експертних досліджень	432
<i>Батіг А. В., Кузишин А. Я.</i> Необхідність удосконалення математичної моделі вантажного вагона для дослідження випадків його сходу з рейкової колії	442
<i>Грігор Г. М.</i> Роль інженерно-транспортної експертизи при проведенні адміністративного розслідування дорожньо-транспортних пригод	452
<i>Омельян О. С.</i> Поняття та ознаки цифрових слідів, що утворюються під час вчинення кіберзлочинів	457

Розділ 5. СУДОВА БУДІВЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА, ЗЕМЕЛЬНО-ТЕХНІЧНА ТА ЕКСПЕРТИЗА ПИТАНЬ ЗЕМЛЕУСТРОЮ

<i>Пасько Р. М.</i> Взаємозв'язок функціонального зносу та найбільш ефективного використання нерухомого майна	467
<i>Герасименко І. В., Максимов С. Й.</i> Проблемні питання вартісної оцінки пам'яток культурної спадщини	477
<i>Командиров О. В., Левченко О. В., Косаревська Р. О.</i> Аспекти залучення BIM-технологій для паспортизації об'єктів культурної спадщини	485
<i>Курочкін С. Г.</i> Методичний підхід щодо визначення порядку користування квартир за різними об'ємно-планувальними рішеннями	496
<i>Савчак В. В.</i> Розрахунок втрат сільськогосподарського виробництва при проведенні судової експертизи	506
<i>Третяк М. А.</i> Сучасні інституційні проблеми судової земельно-технічної експертизи	519

Розділ 6. СУДОВА ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

<i>Проскура К. П., Лукова О. С.</i> Особливості призначення та проведення економічних експертиз і експертних досліджень при проведенні податкових перевірок та оскарженні їх результатів	525
<i>Паснтко Т. В.</i> Проблемні питання підтвердження сум доходів і витрат, які виникають при обліку довгострокових заборгованостей	534
<i>Гисе І. Х., Лидорова Ю. Г., Баркаускас М. П., Маркіна О. А., Мамиконян К. О.</i> Применение аналитических методов для выявления средств физических лиц, нажитых преступным путем	542

<i>Мамиконян К. О.</i> Дивидендная политика в системе корпоративного управления компаний	557
<i>Рудая М. І.</i> Організація проведення експертиз та експертних досліджень з оплати праці	567
<i>Гриненко І. М., Гриненко Ю. І.</i> Вплив ініціативи BEPS на проведення судових експертиз з питань трансфертного ціноутворення	575

Розділ 7. СУДОВА ТОВАРОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

<i>Рувін О. Г., Матвейв В. В.</i> Експертне дослідження з визначення ринкової вартості судноплавних засобів та їх складових	585
<i>Хрулев А. Э.</i> Методика составления и использования истории транспортных средств при исследовании их технического состояния в задачах определения причин неисправностей узлов и агрегатов	594

Розділ 8. СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

<i>Федоренко В. Л., Чабанець Т. М., Фоя О. А.</i> Забезпечення митним органом України контролю за переміщенням товарів, які містять ознаки об'єктів права інтелектуальної власності: проблеми теорії та практики судово-експертних досліджень	606
<i>Kofanov A. V., Pavlovska N. V., Romanenko O. V., Strilets H. O., Filipova N. A.</i> Problems of appointment and conduct of forensic examinations in the field of intellectual property	624
<i>Голова І. Г.</i> Особливості використання соціологічних опитувань при проведенні судових експертиз у сфері інтелектуальної власності	639

Розділ 9. СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

<i>Матейко Н. В., Лишак О. А.</i> Клініко-психологічна компетентність фахівця при проведенні судово-психологічної експертизи	643
<i>Арефіна Н. М.</i> Теоретико-методологічні засади психологічної експертизи у справах, пов'язаних з розслідуванням аварійних ситуацій	654

Розділ 10. МИСТЕЦТВОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА

<i>Ходченко І. Л., Юдіна О. В., Колонюк В. П.</i> Використання інформаційних джерел при проведенні судово-мистецтвознавчої експертизи стародрукованих видань кириличного друку	661
---	-----

До питання визначення поняття підробки твору мистецтва	672
--	-----

Розділ 11. ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА

Рувін О. Г., Средній О. П.

Невідповідність змісту заходів реформування (розформування, переформування, скорочення чисельності) органів військового управління, військових частин, закладів (установ) родів військ, спеціальних військ та служб Збройних Сил України протягом 1991-2014 років реальним потребам Збройних Сил України для забезпечення їх спроможності виконати завдання за призначенням	685
---	-----

Савченко В. О., Черниш О. М.

Трансформація системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України.....	697
--	-----

Савченко В. О., Козлов О. В.

Наукові розробки у галузі військових експертних досліджень	707
--	-----

Власюк А. П.

Окремі аспекти оцінки дій військових посадових осіб антитерористичної операції та їх відмінності від оцінки дій цих же осіб під час проведення операції Об'єднаних сил.....	715
---	-----

Полуянов С. О.

Сутність та основні поняття стратегічного планування.....	721
---	-----

Розділ 12. СУДОВО-МЕДИЧНА ТА СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗИ

Бабкіна О. П., Ткачов А. С.

Сучасний стан питання домашнього насильства щодо жінок в Україні та судово-медичні аспекти	729
--	-----

Старовойтова Р. О., Личман Т. В.

Експертні можливості судово-цитологічних методів дослідження при виконанні судово-медичних експертиз речових доказів.....	738
---	-----

Старовойтова Р. О., Дручініна І. М.

Методика приготування цитологічних препаратів з використанням ультразвукової бані.....	745
--	-----

Гусенцов А. О., Кильдюшов Е. М., Козловский А. С., Ленковец А. С.

Огнестрельная травма: роль и место в структуре насильственной смертности, судебно-медицинская характеристика летальных случаев в г. Минск за период 2009-2018 гг.	750
--	-----

Козерацька О. А.

Клінічна структура психічних порушень у осіб, які скоїли кримінальні правопорушення на сексуальному підґрунті	761
---	-----

Розділ 13. ІСТОРІЯ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Форіс Ю. Б., Юдіна О. В., Виноградова В. С.

До питання про створення й функціонування музею Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України.....	770
---	-----

Розділ 14. ЕКСПЕРТНА ТА АДВОКАТСЬКА ПРАКТИКА

Науменко С. М.

Підробка посвідчень водія та свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, що виготовляються на полімерній основі III покоління, приклади з експертної практики	777
---	-----

Кравцова Т. М.

Будівельно-технічна експертиза щодо неподільності житлового будинку як засіб доказування в цивільному процесі.....	781
--	-----

Писаренко О. О.

Питання судової експертизи для розрахунків з учасником при виході з ТОВ.....	790
--	-----

Міжвідомчий
науково-методичний збірник

КРИМІНАЛІСТИКА І СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА

Випуск 65

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

03057, м. Київ, вул. Смоленська, 6
kndise.gov.ua
телефон/факс (044) 2002910

Керівник видавничого проекту *Зарицький В.І.*
Комп'ютерна верстка та дизайн *Щербина О.П.*

Підписано до друку 18.05.2020. Формат 60x84 1/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. аркушів – 46,5. Обл.-вид. аркушів – 53,78.
Тираж 150.

Виготовлювач «Видавництво Ліра-К»
Свідоцтво № 3981, серія ДК.
03142, м. Київ, вул. В. Стуса, 22/1
тел./факс (044) 247-93-37; (050) 462-95-48
Сайт: lira-k.com.ua, редакція: zv_lira@ukr.net